

ZASTUPLJENOST TEMA O KULTURNOJ BAŠTINI I KNJIŽNICAMA U ODABRANIM ČASOPISIMA KNJIŽNIČARSKIH UDRUGA

REPRESENTATION OF TOPICS ABOUT CULTURAL HERITAGE AND LIBRARIES IN THE JOURNALS OF LIBRARY ASSOCIATIONS

Marijana Briški Gudelj Filozofski fakultet u Zagrebu. Knjižnica
mbriskig@ffzg.hr

UDK / UDC: [008:930.85]:[027.022:050"1997/2023"]
Prethodno priopćenje / Preliminary Communication
<https://doi.org/10.30754/vbh.68.2.1215>
Primljeno / Received 3. 5. 2025.
Prihvaćeno / Accepted 8. 6. 2025.

Sažetak:

Cilj: Rad se bavi kvantitativnom i kvalitativnom analizom priloga o kulturnoj baštini u odabranim časopisima regionalnih društava Hrvatskog knjižničarskog društva objavljenih do 2023. godine.

Pristup/metodologija/dizajn: U članku je korištena metoda sadržajne analize pro-nađenih radova koji tematiziraju kulturnu baštinu u svim vrstama knjižnicama, bez obzira na njezinu pojavnost. U uvodnom dijelu rada kritički se donosi rasprava o naj-češćim oblicima kulturne baštine u knjižnicama te problematizira prezentacija, digitali-zacija i zaštita kulturne baštine.

Rezultati: Rezultati pokazuju da knjižnice provode mnoge programe kojima na-stoje osvijestiti važnost očuvanja lokalne i svjetske kulturne baštine pri čemu se ističu brojne prednosti digitalizacije, važnost poznavanja materijalne zaštite kulturne baštine, odabira primjerenih postupaka digitalizacije te uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Praktična primjena: U radu su spomenute neke aktivnosti i prakse knjižnica koje mogu poslužiti kao inspiracija drugim knjižničarima.

Društveni značaj: Radom se nastoji povećati svijest o važnim kulturnim i društvenim aktivnostima knjižnica u suvremenom društvu i njihovom doprinosu u očuvanju lokalne i nacionalne kulturne baštine i jačanju kulturnog identiteta.

Ključne riječi: baštinski projekti; baštinske teme; knjižnice; knjižničarski časopisi; kulturna baština

Abstract

Objective: The paper presents a quantitative and qualitative analysis of articles on cultural heritage published in selected journals of regional societies of the Croatian Library Association up until 2023.

Approach/methodology/design: The article uses content analysis of selected papers that address cultural heritage in all types of libraries, regardless of its form. The introductory offers a critical discussion of the most common forms of cultural heritage in libraries and addresses issues related to presentation, digitization, and preservation of cultural heritage.

Results: The results show that libraries implement various programs aimed at raising awareness of the importance of preserving both local and global cultural heritage. The numerous advantages of digitization are emphasized, as well as the importance of understanding physical preservation, choosing appropriate digitization methods, and using information and communication technologies.

Practical application: The paper mentions some activities and practices of libraries that can serve as inspiration for other librarians.

Social significance: The paper seeks to raise awareness of the important cultural and social roles libraries have in contemporary society, their contribution to preserving local and national cultural heritage and strengthening cultural identity.

Keywords: cultural heritage; heritage projects; heritage topics; librarian journals; libraries

1. Uvod

Iako se često doživljavaju kao tri zasebne ustanove, mnogi se teoretičari slažu da arhivi, knjižnice i muzeji obavljaju slične zadaće za istu ili sličnu korisničku zajednicu: te ustanove odabiru, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje raznovrsnu građu iznimnog kulturnog, umjetničkog, znanstvenog, ekonomskog, pa i političkog značenja za određenu zajednicu. U njihovu zajedničkom interesu je baština i komuniciranje baštine (Faletar Tanacković i Aparac-Jelušić, 2010). U ovom radu posebna se pozornost usmjerava prema knjižnicama, odnosno knjižničarskim časopisima u kojima su, osim ostalih tema, prisutne i teme o kulturnoj baštini. Naime zadaća je knjižnica, između ostaloga, buđenje svijesti o važnosti očuvanja i pravilnog korištenja baštine, a ta je zadaća glavna svrha i muzeja i arhiva (Tica, 2017). Polazeći od toga da je kulturna baština „plod ljudskog znanja i umijeća

koje se kumulativno nadograđuje kroz povijest i prenosi na različite načine,“ Krtalić, Hasenay i Aparac-Jelušić (2011: 3), odnosno da je baština određena zbirka jedinica u bilo kojem obliku, stvorena s namjerom da se očuva za budućnost ili za kratkoročnu upotrebu, a naknadno procijenjena kao moguća vrijednost budućim naraštajima, Krtalić, Hasenay i Aparac-Jelušić u svom radu navode da se u užem, tradicionalnijem smislu, pisana baština odnosi na djela zabilježena rukom ili tiskom, dakle na rukopise i/ili knjige, a u širem smislu i na izričaje, djela zabilježena u vidu pisma ne samo rukom ili tiskom već i na drugim medijima. Prevladavajući oblik kulturne baštine koji se pohranjuje i čuva u arhivima, knjižnicama, a donekle i u muzejima jest upravo pisana baština. Specifičnost pisane baštine očituje se u tome da se ona sastoji od materijalnog nositelja sadržaja i informacije, što je također vidljivo i u definiciji pojma dokumentarna baština (engl. *documentary heritage*) odabranog u UNESCO-vom programu „Sjećanje svijeta“ (engl. *Memory of the world*) koji je pokrenut 1992. godine s ciljem očuvanja, upoznavanja i dostupnosti dokumentarne baštine, vrijedne građe knjižničnih i arhivskih fondova (usp. UNESCO, s. a.). Također, IFLA-in vodič o knjižnicama i očuvanju kulturne baštine (IFLA, s. a.) prepoznaje dokumentarnu baštinu u svim, pa tako i digitalnim formatima, kao dio kulturne baštine, a knjižnicama povjerava važnu ulogu u čuvanju, zaštiti i očuvanju pristupa za buduće generacije, što je ključno za razvoj kreativnosti te za ekonomski i društveni razvoj.

Pisana baština se, osim naravno u knjižnicama, kao muzejski predmet čuva i u muzejima kao dio muzejske zbirke ili fonda muzejske knjižnice. U muzejskoj struci zastupljen je naziv knjižna baština koji osim pojedinačnih knjižnih jedinica obuhvaća i cijele knjižnice, posebno one očuvane sa zaštićenim knjižničnim namještajem poput one zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt.¹ Stublić i Vujić (2012) ističu da se muzealne vrijednosti knjige odnose na tisak, materijalne, sadržajne datosti i datosti koje su rezultat izvanknjižnog okruženja, kao što su inventarne oznake, signature, *ex libris* i druge oznake koje ostavljaju vrijeme i korisnici. Tica (2017) se slaže da izložbeni muzejski predmeti imaju različite, ponajprije materijalne, estetske i povijesne vrijednosti, a da izložena građa u knjižnicama, osim starih i rijetkih knjiga koje imaju spomenute vrijednosti, ima jednako važnu informacijsku vrijednost te je plodno tlo i temelj za osmišljavanje brojnih aktivnosti prezentacije i interpretacije baštine.

Kao posebno vrijedan dio knjižničnog fonda ističu se zavičajne zbirke, čuvarice pisane i slikovne baštine. Naime zavičajne zbirke, koje se najčešće osnivaju u narodnim knjižnicama, okupljaju publikacije objavljene u zavičaju, publikacije

¹ O knjizi kao kulturnom dobru i muzejskom predmetu raspravljalo se na simpoziju „Knjiga u muzeju“ u organizaciji Muzejskoga dokumentacijskog centra u listopadu 2011. u Muzeju Mimara. Simpozij je okupio stručnjake iz muzejske i knjižničarske struke, a radovi sa simpozija objavljeni su časopisu *Muzeologija* 48/49 (2012).

autora iz zavičaja koje su objavljene bilo gdje u svijetu, kao i sve što je objavljeno o zavičaju ili njegovim stanovnicima, bez obzira na mjesto objavljivanja. Tako u fond zavičajne zbirke ulaze monografije, lokalni časopisi i novine, školski listovi, rukopisna građa i radovi poznatih zavičajnika, muzikalije, audiovizualna građa, polupublikacije i efemerna građa itd. Višestruka je vrijednost takvih zbirki: zbirka može biti izvor za znanstvenoistraživački i obrazovni rad, temelj za izradu zavičajnih monografija, reportaža i dokumentarnih filmova o zavičaju, izložbi i izdanja te smjernica za dugoročno planiranje razvoja kraja (Tadić, 1994; Tošić-Grlač, 2010).

2. Upravljanje i interpretacija baštine

Put do dinamičnog, inkluzivnog i participativnog poimanja baštine odražava se kroz međunarodne dokumente o teoriji i praksi očuvanja baštine: 19. stoljeće vrijeme je nastajanja modernih europskih država koje nastoje potvrditi suverenitet i učvrstiti nacionalne identitete koristeći baštinu kao materijalne dokaze prošlosti. Tako nastaje današnje, gotovo još uvijek dominantno, poimanje baštine kao monumentalne i stare, baštine kao svjedoka prošlosti, povijesne i estetske vrijednosti, koju nepromijenjenu treba čuvati za budućnost. Interpretacija pak baštine razvija se od 1950-ih godina iz dugogodišnje prakse Američke službe za parkove. Tilden je 1957. godine u knjizi *Interpreting our heritage* objasnio interpretaciju kao obrazovnu aktivnost koja ne uključuje puko iznošenje činjenica već upućivanje korisnika na otkrivanje značenja i odnosa koji se nalaze u pozadini informacija (usp. Tilden, 2009). No interpretacija baštine dobiva svoj institucionalni okvir tek 2008. godine kada je donesena ICOMOS-ova *Povelja o interpretaciji i prezentaciji lokaliteta kulturne baštine*, tzv. Ename povelja (ICOMOS, 2008), koja ističe holistički pristup baštini i uključivanje lokalne zajednice u njezino istraživanje i očuvanje, što doprinosi kolektivnom osjećaju identiteta, a baštinska mjesta pretvara iz statičnih spomenika u izvore učenja. Tako je u ICOMOS-ovoj *Venecijanskoj povelji* (ICOMOS, 1964) i UNESCO-ovoj *Haškoj Konvenciji o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba* (UNESCO, 1954), naglasak stavljen na tehnički i materijalni vid zaštite. Iako je UNESCO-ova *Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine* (UNESCO, 1972), često kritizirana zbog eurocentrizma, potvrdila poimanje baštine kao opipljivog spomenika prošlosti, taj dokument ipak donosi neke pomake prema uvažavanju nematerijalne baštine i zajedničke brige za baštinu koja nadilazi nacionalne granice i privatno vlasništvo. Tek je UNESCO-ova *Konvencija o nematerijalnoj kulturnoj baštini* iz 2003. godine (UNESCO, 2003) prepoznala nematerijalnu kulturu i drugačije, nezapadno i europsko poimanje baštine. Baština se počinje shvaćati kao živa i dinamična, koja se prenosi s generacije na generaciju i koju zajednica iznova stvara u interakciji na svoje okruženje. Radi se o neprestanom ponovnom stvaranju i prenošenju baštine, kao i važnost kulturne raznolikosti za održiv razvoj, što je naglašeno u UNESCO-ovoj

Konvenciju o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izraza (UNESCO, 2005). Vijeće Europe iste je godine donijelo *Okvirnu konvenciju o vrijednosti kulturne baštine za društvo* tzv. Faro konvenciju (Vijeće Europe, 2005) koja naglašava jedinstven, holistički pristup baštini (bez razdvajanja materijalne i nematerijalne baštine) i njezin utjecaj na društvo. Očuvanje baštine prestaje biti samo po sebi svrha, već je cilj unaprjeđenje života zajednice. Prihvaćajući da baština ima društvene vrijednosti koje se mogu mijenjati, *Konvencija* poziva i na praktičnu primjenu uključivanja baštinskih zajednica u procese identificiranja i interpretiranja baštine (Smith, 2006; Domšić, 2018).

Digitalizacija i stvaranje novih usluga koje je omogućila digitalizacija (izdavaštvo, elektroničko izdavaštvo) povezuje se s kulturološko-društvenim vidom upravljanja zaštitom građe. Naime problematika zaštite građe u informacijskim se disciplinama intenzivira 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, posebno nakon poplave rijeke Arno u Firenzi 1966. godine koja je prouzročila veliku štetu u Središnjoj nacionalnoj knjižnici, ali i potaknula razvitak novih tehnika i metoda u restauraciji i konzervaciji i zaštiti knjižnične građe u izvanrednim okolnostima. Prvi pomak od shvaćanja zaštite kao rutinskog prevezivanja knjiga, kao restauracije i konzervacije pojedinačnih primjeraka, dogodio se 90-ih godina 20. stoljeća kada se provode nacionalni programi preformatiranja. Na prijelazu stoljeća raspravlja se o zaštiti digitalnih dokumenata, a poimanje zaštite postaje sveobuhvatnije te se ističe društvena vrijednost baštine i povezanost baštine i kulturnog identiteta. Zaštita građe prepoznaje se kao složen koncept koji uključuje mnoge aktivnosti kojima je potrebno upravljanje te iz te perspektive uključuje nekoliko vidova: strateško-teorijski (izrada planova i strategija na nacionalnoj i institucijskoj razini); ekonomsko-pravni (praćenje i djelovanje u skladu s postojećim zakonima i standardima, upravljanje sredstvima); obrazovni (određivanje korpusa znanja za upravljanje zaštitom, poučavanje informacijskih stručnjaka, ali i korisnika); materijalno-operativni (praćenje stanja fonda i uvjeta pohrane, primjena preventivnih i korektivnih metoda i tehnika zaštite) i konačno kulturološko-društveni koji podrazumijeva jačanje društvene svijesti o važnosti zaštite i očuvanja baštine te stvaranje novih usluga i usluga s dodanom vrijednošću koje doprinose društvenom i kulturnom razvoju (Krtalić, Hasenay, Aparac-Jelušić, 2011). U tom smislu Horvat i Hasenay (2020) navode da se interpretacijske aktivnosti, posebno zastupljene u muzejskoj struci, mogu i trebaju provoditi i u drugim baštinskim ustanovama, tj. knjižnicama. Uloga knjižnica i prezentacija kulturne baštine u razvoju turizma u domaćoj je literaturi slabo istražena, a najveći doprinos dali su I. i K. Tokić (2017, 2018, 2020), M. Tica (2017) te D. A. Jelinčić i I. Zović (2012) koje prepoznaju izložbene aktivnosti kao nadopunu sadržaja u kulturnom turizmu.

2.1. Baština i knjižnice

Kao što je istaknuto, knjižnice kao i ostale baštinske ustanove imaju važnu zadaću prezentiranja i promocije baštinske građe. O izložbi kao načinu predstavljanja baštine, vrlo je opsežno i na temelju dugogodišnjeg iskustava pisala M. Tica (2017) koja funkciju izložbe promatra sveobuhvatnije od samog upućivanja na građu: izložbom se prenose odabrane informacije pohranjene u građi i komuniciraju određene poruke. Tako se izložbom utječe na osobni i društveni razvoj, oblikuje javno mišljenje i doprinosi stvaranju kulturnog identiteta. Osim putem izložbi i zavičajnih zbirki, poglavito u suradnji s turističkom zajednicom, drugim obrazovnim i kulturnim ustanovama, izradom biltena prinova i vodiča te kroz izdavačku djelatnost može značajno promicati vrijednosti baštine (Tošić-Grlač, 2010). Velik pomak u predstavljanju i dostupnosti građe donijela je digitalizacija.² U okviru projekta „Hrvatska kulturna baština“ Ministarstvo kulture financiralo je digitalizaciju građe iz različitih ustanova te je Nacionalna i sveučilišna knjižnica uspostavila Portal digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa kao središnje mjesto objavljivanja i objedinjavanja digitaliziranih starih hrvatskih serijskih publikacija, prije svega novina iz razdoblja od 1789. do 1945. godine, tada završne godine vezane za zaštitu autorskih prava za anonimno autorsko djelo (Seiter-Šverko, 2012; Petrušić i Pigac Ljubi, 2011). U drugom velikom projektu digitalizacije, 2017. godine, uspostavljen je portal Znameniti.hr, koji je okupio građu o velikanima iz hrvatske kulture, umjetnosti, znanosti i javnog života (Lemić i Kuzman Šlogar, 2019). Prvi festival digitalizacijskih projekata u organizaciji Nacionalne i sveučilišne knjižnice održan je 2011. godine, a te su teme i inicijative bile zastupljene i na drugim većim skupovima i seminarima. Brojne jedinice građe tako su postale dostupne neograničenom broju korisnika u *online* okruženju, a digitalizirana građa omogućila je oblikovanje i ponudu novih usluga: različite vrste digitalizirane građe mogu se povezivati u multimedijske zbirke i virtualne izložbe, ustanove mogu razmjenjivati metapodatke, ustanova može postati nakladnik objavljujući tiskana faksimilna izdanja ili građu u elektroničkom obliku (Katić i sur., 2007).³ Iako digitalizirana građa smanjuje upotrebu izvornika, i dalje su potencijalni problemi zaštita izvornika i neprikladni uvjeti prostora i zgrade. Digitalizacija je donijela i brojne izazove s obzirom na to da na odabir građe mogu utjecati legislativni okviri. Naime digitalizacija nije samo postupak reprodukcije već i postupak

² U Hrvatskoj se počelo intenzivno baviti temom digitalizacije građe tijekom 2000-ih: Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe započet je 2006. godine, a pokrenut je i projekt „Hrvatska kulturna baština“ koji je imao za cilj okupiti i učiniti dostupnim digitalne zbirke te građe koja ima prepoznatljiv ili nacionalni značaj i potaknuti suradnju baštinskih ustanova.

³ Navedeni su autori priredili radnu verziju *Smjernica za odabir građe za digitalizaciju* (Katić i sur., 2007), a nove *Smjernice* donesene su u studenom 2020. godine i u srpnju 2023. godine nadopunjene prilogom „Upute za pripremu građe za digitalizaciju“.

stavljanja djela na raspolaganje javnosti, za što je, prema *Direktivi 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu* (Europski parlament, 2001), potrebno dopuštenje nositelja prava. Knjižnice mogu digitalizirati zaštićenu građu iz svog fonda, ali je tada pristup toj građi moguć na posebnim računalima u nadziranom prostoru za znanstvenoistraživački rad ili privatno korištenje. Za javnu dostupnost građe na internetu potrebno je dopuštenje nositelja prava, što iziskuje dodatne napore knjižničara u utvrđivanju i pronalasku svakog zastupljenog autora.⁴ O tome raspravlja A. Horvat (2012) ukazujući na to da bi autorskim pravom zaštićena građa iz 20. stoljeća mogla ostati „crnom rupom“ europskog kulturnog nasljeđa. K. Baker (2013) ističe i druge izazove upravljanja baštinom u digitalnom okruženju: (ne)mogućnost pristupa internetu, tj. digitaliziranom baštinskom sadržaju koji bi trebao biti moguć barem iz baštinskih ustanova, pitanje intelektualnog vlasništva, kulturnog imperijalizma, društvene uključenosti, nacionalnih identiteta, sporne povijesti. Kako nove tehnologije omogućuju stvaranje korisničkog sadržaja i izražavanje vlastitog mišljenja, predstavljanje dihotomnih supostojećih povijesti i naracija i sudjelovanje u proizvodnji kulturnih dobara, može doći do novih izazova: poplave neorganiziranih informacija, gubitka i manipulacije sadržaja.

3. Zastupljenost baštinskih tema u regionalnim glasilima: istraživanje

3.1. Cilj i pristup istraživanju

Cilj ovog rada bio je istražiti priloge o kulturnoj baštini u odabranim časopisima regionalnih društava Hrvatskog knjižničarskog društva objavljenih do 2023. godine. Metodom pregleda naslova časopisa, izdvajanja i sadržajne analize onih radova koji su odgovarali pretraživanju prema ključnoj riječi „baština“ istraživanjem su prikupljeni kvalitativni i kvantitativni pokazatelji vezani za zastupljenost tema o kulturnoj baštini u hrvatskim knjižničarskim časopisima dostupnim u mrežnim inačicama.

Uzorak je predstavljalo 16 regionalnih knjižničarskih društava, među kojima devet društava ne objavljuje časopise ili koje drugo glasilo. Iz istraživanja je izuzet časopis *Glasnik Društva Bibliotekara Split*, jer je broj 14/15 iz 2016./2017. godine

⁴ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća iz 2012. (Europski parlament, 2012) djelomično je olakšala tu zadaću jer omogućuje institucijama kulturne baštine korištenje djela siročadi, odnosno onih djela za koja se, ni nakon pažljive potrage, ne mogu identificirati i pronaći autori (Horvat, 2012). Također, prema novom *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* (2021), institucijama kulturne baštine je dopušteno umnožavanje i činjenje dostupnim javnosti, za nekomercijalne svrhe, autorskih djela za koja se, nakon razumne potrage utvrdi da su nedostupna na tržištu putem uobičajenih kanala trgovine (Mauro i Štimac, 2023).

jedini dostupan na internetu/Hrčku. Također, prvi broj *Knjižničarstva* (Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema) objavljen je u svibnju 1997. godine, a na stranicama Društva, kao i na Hrčku dostupni su cjeloviti tekstovi od 2012. godine, kada je pokrenuta elektronička inačica časopisa. Iz razdoblja kada je časopis izlazio u tiskanom obliku, od 1997. do 2012. godine, na internetu su dostupni samo pojedini članci za koje je uredništvo pribavilo autorska prava te su jedino ti *online* brojevi obuhvaćeni istraživanjem.

Dakle, istraživanjem je obuhvaćeno šest časopisa, od prvog broja izlaženja do 2023. godine, ako su u tom razdoblju objavljeni, uz izuzetak časopisa *Knjižničarstvo*.

3.2. Rezultati istraživanja

Prikaz časopisa i godina obuhvaćenih istraživanjem, kao i ukupan broj priloga i priloga o baštinskim temama donosi se u tablici 1.

Tablica 1. Regionalni časopisi, raspon izlaženja, ukupan broj priloga i broj priloga o baštinskim temama

Časopis / Nakladnik	Raspon izlaženja obuhvaćen istraživanjem	Ukupan broj priloga	Broj priloga o baštinskim temama
<i>Novi uvez</i> (Zagrebačko knjižničarsko društvo)	2003. – 2023.	575	36
<i>Knjižničar/ka</i> (Knjižničarsko društvo Rijeka)	2009. – 2023.	292	25
<i>Knjižničarstvo</i> (Društvo knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema)	2012. – 2023.	115	32
<i>Kalibar</i> (Društvo knjižničara Karlovačke županije)	2018. – 2023.	85	1
<i>Kontekst</i> (Knjižničarsko društvo Varaždinske županije)	2015. – 2023.	276	12
<i>Svezak</i> (Društvo knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja)	1999. – 2023.	1951	66

Budući da nije postojala unaprijed određena klasifikacija radova, za potrebe istraživanja utvrđene su tematske cjeline nakon pregleda svih radova u kojima se problematizira baština. Naime časopisi pretežno objavljuju radove koji se bave radom knjižnica i vijestima s matičnog administrativno-zemljopisnog područja, ali donose i priloge iz drugih dijelova zemlje. Preliminarni odabir radova temeljio se na pretraživanju s ključnom riječi baština, a potom su se selekcija i tematska kategorizacija radova utvrđivali čitanjem cijelih radova, a ne samo pregledom naslova.

Radovi koji obrađuju teme povezane s baštinom razvrstani su u sljedeće tematske kategorije: 1. Opisi vrijednih zbirki, legata, knjižnica. Stručna obrada građe; 2. Digitalizacija građe, virtualne izložbe i digitalne knjižnice; 3. Promocija, prezentacija i komuniciranje baštine. Suradnja sa zajednicom; 4. Obavijesti i prikazi konferencija, seminara i drugih formalnih oblika stručnog usavršavanja; 5. Razno.

3.2.1. Opisi vrijednih zbirki, legata, knjižnica. Stručna obrada građe.

Sadržajna analiza ukazala je na to da se u opisima zbirki, legata i knjižnica ističe njihova povijesna, kulturna i umjetnička vrijednost. U toj su kategoriji i radovi o nabavi, organizaciji i stručnoj obradi građe. Najviše je takvih radova objavljeno u časopisu *Knjižničarstvo*, ukupno njih 16:

Predstavljene su četiri ostavštine:

- osječkoga književnika, učitelja i novinara Rudolfa F. Magjera koja se čuva unutar fonda Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, a vrijedan je izvor ne samo za proučavanje književnosti već i kulturnog i umjetničkog života Osijeka i Slavonije na početku 20. stoljeća, s obzirom na to da legat, osim njegovih književnih djela i neobjavljenih studija o njemu, sadrži i brojne fotografije raznih proslava u osječkom Klubu hrvatskih književnika i umjetnika
- legat dugogodišnjeg požeškog gradonačelnika i bibliofila Franje Cirakija, čija je knjižnica preteča narodne požeške knjižnice gdje se kao dio zavičajne zbirke Possegana danas čuva
- ostavština pisca i kulturnog djelatnika Vladimira Rema čija se ostavština čuva kao zasebna zbirka unutar fonda Zavičajne zbirke Brodensia Gradske knjižnice Slavonski Brod te
- nepoznata i poprilično nedostupna javnosti, ostavština književnika Slavka Mađera koja se čuva u Gradskoj knjižnici i čitaonici Vinkovci.

Predstavljene su četiri zavičajne zbirke, jedna tematska zbirka i ljetopisi osnovne škole: Zavičajna zbirka Mursiana Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek koja, osnutkom Sveučilišta u Osijeku 1975. godine postaje sveučilišna, a osnivanjem Regionalne matične službe 1982. i središnja matična knjižnica za Slavoniju i Baranju. Tako ta zavičajna zbirka okuplja razne posebne zbirke – Zbirku obaveznog primjerka, Zbirku disertacija i znanstvenih magistarskih radova, BDI zbirku i Zavičajnu i Spomeničku zbirku kao i udžbenike Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Kako u vrijeme osnutka osječke gradske knjižnice već postoji vrlo bogata zavičajna zbirka muzejske knjižnice Muzeja Slavonije, u izgradnji zbirke naglasak je bio na suvremenoj produkciji, dok se tek u novije vrijeme nabavlja i starija građa, objavljena do 1945. godine od koje je svakako najvrjednija Divaldiana, zbirka knjiga tiskanih u prvoj osječkoj javnoj tiskari koja je djelovala od

1775. do 1857. godine. Predstavljena je i Zavičajna zbirka Biblioteca Nasiciensis koja se čuva u knjižnici Zavičajnog muzeja Našice, a u čijem se fondu nalazi i nekoliko muzejskih zbirki, između ostalog i muzeološki koncipirana obiteljska Knjižnica Pejačević te Fond dokumentacijske građe. U suradnji s profesorima povijesti, zavičajnu zbirku razvija i osječka III. gimnazija te je opisana važna uloga zbirke u nastavnim aktivnostima i velikim interdisciplinarnim školskim projektima. Objavljen je i rad o razvoju zavičajne zbirke osnovane 1996. u Knjižnici Centra za kulturu Čepin kojoj su značajno doprinijeli učenici osnovne škole, polaznici sekcije povjesničara koji su obrađivali teme iz lokalne povijesti, a njihovi radovi, uz legat Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec, osnovane 1895. godine, čine vrijedan dio Zavičajne zbirke. Jedan je rad posvećen osnutku i razvoju Zbirke Domovinskog rata koja je 2013. ustrojena na inicijativu tadašnjeg ravnatelja, ujedno i dragovoljca Domovinskog rata, u Gradskoj knjižnici Slavonski Brod. Suradnja s drugim institucijama od početnog nepovjerenja razvijala se i dovela do zajedničkog obilježavanja važnih datuma, a Knjižnicu približila socijalno osjetljivim skupinama korisnika: braniteljima, invalidima Domovinskog rata, stradalničkoj populaciji. Iako nisu dio zbirke, u ovoj kategoriji treba spomenuti i rad o ljetopisima osječke Osnovne škole Svete Ane. Ta rukopisna građa, koja u dva sveska bilježi školske godine od 1896./1897. pa sve do 1995., vrijedan je izvor za povijest školstva.

U nekoliko je radova Muzej Slavonije predstavio dijelove svojih zbirki: kroz prezentaciju tiskane građe tvornice Saponia, koja se čuva u muzeološki koncipiranom Odjelu knjižnice Muzeja Slavonije, ispričana je priča o povijesti tvornice, o razvijenoj marketinškoj djelatnosti tvornice između dvaju svjetskih ratova te o povezanosti tvornice i grada; drugi rad pruža uvid u Zbirku fotografija, i način inventarizacije od prvog upisa 1850. godine pa sve do danas te donosi prikaz fotografskih postupaka, zaštite i očuvanja fotografija te povijesni pregled hrvatske i osječke fotografije. Problematika definiranja i obrade sitnog tiska obrađena je u dva rada: u radu o istraživanju o sitnom tisku u muzejskim i galerijskim knjižnicama, poseban osvrt daje se na sitni tisak u Muzeju Slavonije, a na primjeru Zbirke osmrtnica iz istog muzeja daje se prikaz jednog mogućeg načina obrade u muzejskom programu M++. Obrada neknjižne građe zastupljena je i u radovima o raznovrsnom fondu Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Grafičke zbirke Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek. U *Knjižničarstvu* je objavljen rad i o prvim hrvatskim informativnim novinama, *Hrvatskom svjetonazoru*, koje se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

U *Novom uvezu* objavljen je rad o Knjižnici Hrvatskog glazbenog zavoda, a u *Svesku o stručnoj obradi* (i digitalizaciji) razglednica u kopirničkoj knjižnici „Fran Galović“.

3.2.2. Digitalizacija građe, virtualne izložbe i digitalne knjižnice

Najveći je broj radova posvećen digitalizaciji građe: u časopisu *Svezak* 10 radova, u časopisu *Knjižničarstvo* pet radova, u *Novom uvezu* dva rada i u časopisu *Kontekst* jedan prilog. U tim radovima autori navode da su se oslanjali na radne *Smjernice za odabir građe za digitalizaciju* (Katić i sur., 2007), naglašavaju povijesnu, umjetničku, kulturalnu ili književnu vrijednost digitalizirane građe, opisuju zatim proces digitalizacije i stručnu obradu građe. Budući da digitalizacija postaje aktualna tema 2000-ih, broj 7 iz svibnja 2005. godine časopisa *Svezak* tematski je posvećen digitalizaciji.

Osim o digitalizaciji građe, objavljeni su i sljedeći prilozi:

- u časopisu *Knjižničarstvo* teorijski prilog o digitalizaciji baštine, prilog o formatima za pohranu tekstualnih i slikovnih zapisa za pohranu novina, prilog o besplatno dostupnoj Međunarodnoj dječjoj digitalnoj knjižnici na kojoj s pohranjene hrvatske knjige i slikovnice, prilog o suradnji kulturnih i znanstvenih ustanova u Bjelovaru koje su okupile stare razglednice i označile ih na interaktivnoj karti Bjelovara u cilju prezentacije bogate graditeljske baštine⁵
- u časopisu *Knjižničar/ka* 2022. godine objavljen je prilog o uspostavi zajedničkog repozitorija vrijedne zavičajne građe knjižnica Primorsko-goranske županije u nadležnosti matične knjižnice, Gradske knjižnice Rijeka te prilog o dijelu hrvatske znanstvene baštine, doktorskim radovima na Sveučilištu u Zagrebu objavljenima u časopisima od 1880. do 1952. godine
- u časopisu *Novi uvez* prilog je o trima novim virtualnim izložbama na portalu Digitalne zbirke NSK, kao i o dvjema novim izložbama odabranim na natječaju „Baština na mreži: izradi virtualnu izložbu u NSK“ te dva priloga, oba iz 2018. godine, o tematskom portalu Znameniti.hr i o nastavku tog projekta.

3.2.3. Promocija, prezentacija i komuniciranje baštine. Suradnja sa zajednicom

U ovoj su tematskoj kategoriji radovi i aktivnosti u glasilima hrvatskih knjižničarskih društava dodatno razvrstani prema vrstama knjižnica u kojima su se određene aktivnosti odvijale.

⁵ Kao što je i navedeno na mrežnom mjestu časopisa *Knjižničarstvo*, časopis nije lokalno/regionalno ograničen te su poželjni članci s područja čitave Hrvatske, pa je tako u objavljen prilog o bjelovarskim razglednicama. Slično je i s časopisom *Kalibar* koji je objavio intervju s knjižničarom iz Gradske knjižnice Zadar, inicijatorom Festivala dječjih klapa. Primjeri su to prepoznavanja primjera dobre prakse, kao i suradnje hrvatskih knjižničara.

Narodne knjižnice

Očuvanje lokalne i nacionalne baštine i popularizacija zavičajne zbirke temelj su brojnih aktivnosti kojima se knjižnice nastoje približiti zajednici, prepoznati i zadovoljiti potrebe cijele zajednice, a ne samo korisnika. Ta se nastojanja očituju u nekoliko, često isprepletenih pokazatelja:

- Ponuda sadržaja. U knjižnicama, ali i u njihovom okruženju provode se različite aktivnosti: izložbe knjiga, umjetničke izložbe lokalnih autora, tribine, popularna i znanstvena predavanja, likovne i etno radionice, književne večeri, promocije knjiga. Knjižnice su često uključene u poznate književne i kulturne manifestacije: „Dani Balinta Vujkova“, najvažnija književna manifestacija Hrvata u Vojvodini; „Goranovo proljeće“, najstarija pjesnička manifestacija kojom se obilježava rođenje Ivana Gorana Kovačića; „Jadranski književni susreti“ u suorganizaciji Gradske knjižnice Crikvenica te zagrebačke „Podsusedske svečanosti“ i „Daruvarsko kulturno ljeto“ iz čijeg se bogatog kulturno-umjetničkog programa ističe po prvi puta organizirano, ljetno kino koje je posebno oduševilo građane te edukativne radionice za djecu o bogatoj baštini grada. Osim tih manifestacija, namijenjenih širokom krugu zainteresiranih, predstavljene su aktivnosti knjižnica namijenjenih dječjem uzrastu. U Gradskoj knjižnici i čitaonici Virovitica organiziraju se razne aktivnosti za poticanje čitanja, a na temu zavičajnosti: radionice, pričaonice, kvizovi, društvene igre, izložbe, natječaj za najbolju fotografiju „Virovitica u oku djeteta“. U Jednom se prilogu govori da je povodom Dana Grada Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof organizirala vilinsko druženje u parku: izrađivali su se vjenčići od bršljana, cvijeće od krep-papira, igrale su se razne igre, a osnovnoškolski učenici, polaznici etno grupe, izveli su vilinski igrokaz, sve povezano s prošlošću grada. Jedan prilog prikazuje festival dječjih klapa u Gradskoj knjižnici Zadar.
- Mjesto i vrijeme održavanja. „Daruvarsko kulturno ljeto“ održavalo se na nekoliko lokacija u gradu, a središnje mjesto bio je Lječilišni perivoj – Julijev park. Karlovačka se knjižnica uključila se u manifestaciju „Zvezdano ljeto“ održavanjem književne manifestacije na različitim mjestima – na Starom gradu Dubovcu, u atriju Gradskog muzeja Karlovac, na terasi Slatkovodnog akvarija Karlovac i na riječnom turističkom brodu koji plovi rijekom Kupom ponudom radionica i priča za djecu različitog uzrasta kojima se promiče ideja kulturne baštine. Budući da ta knjižnica djeluje i kao središnja knjižnica Slovenaca, posebno je zanimljiv projekt „Trdinov literarni pohod“ koji udružuje hrvatske i slovenske sudionike u zajedničkom planinarenju na Sv. Geru koje je ujedno i literarno-umjetničke prirode jer se na određenim stajalištima održavaju umjetnički i književni

programi. Knjižnica Podsused u suradnji s lokalnim nevladinim i vladinim institucijama aktivno je sudjelovala u programu „Podsusedske svečanosti“. Na trgu ispred Knjižnice organizirane su radionice pletenja podsusedske cvjetne košarice, podsusedskog ljetnog suvenira, koje su postale stalni dio programa „Slikosat“. Nadalje, promotivni događaji Gradske knjižnice i čitaonice „Metel Ožegović“ Varaždin oko Zavičajne zbirke Warasdiniensie održavaju se u ranim večernjim satima i krajem tjedna, što odgovara radnoj dinamici većine zajednice.

- Uključivanje pojedinaca i ustanova iz lokalne zajednice u kreiranje i izvedbe programa dovelo je do toga da građani mogu predlagati goste i aktivnosti te tako izravno utjecati na sadržaj programa Narodne knjižnice „Petar Preradović“. Projekt „Grad i njegovi ljudi“ nudi različite oblike aktivnosti od izložbi, okruglih stolova, znanstvenih skupova, predavanja, do promocija knjiga, razgovora i koncerata čime se promovira i zavičajna zbirka Warasdiniensia Gradske knjižnice i čitaonice „Metel Ožegović“ Varaždin, a u promociji često sudjeluju lokalni istraživači, profesori i druge ustanove kao varaždinski Ogranak Matice hrvatske, Varaždinsko književno književno društvo i Zavod za znanstveni rad u Varaždinu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U Gradskoj knjižnici i čitaonici Slatina, slatinske zlatovezilje su, na prvoj u nizu kreativnih radionica „Riječi zlatom utkane“, predstavile tehniku izrade zlatoveza, a najmlađi član KUD-a svirao je na bisernici, sve temeljeno na baštini, a knjižničari su iskoristili priliku da polaznicama koje su se okušale u pisanju zlatnim koncem predstave dio fonda koji bi ih mogao zanimati te da besplatnim učlanjenjem privuku nove korisnike. Te su radionice popraćene čitanjem knjiga, narodnih priča i poezije slatinskih pjesnika, a postavljena je i izložba knjiga o povijesti i geografskoj rasprostranjenosti tehnike zlatoveza. U prilogu o predavanju o Jurjevu u Gradskoj knjižnici i čitaonici Novi Marof vidljiva je povezanost sa zajednicom: predavanje je održao diplomirani etnolog s kojim Knjižnica i inače surađuje, izloženi su etnografski predmeti lokalne udruge, a cvjećarnica je demonstrirala dekoraciju doma i blagdanskog stola jurjevim cvijećem. Također, u Knjižnici Jelkovec održala se likovna etno radionica „Rože od papera“, koja je prvi put održana u novootvorenom Zavičajnom muzeju Donja Kupčina (nakon Domovinskog rata) kada su starije žene iz sela prenosile zaposlenicama i svima zainteresiranima izradu cvijeća od krep-papira.
- Uključivanje pojedinaca u stvaranje i prezentiranje građe. Kao što ističe Krpan Smiljanec (2017), u časopisu *Knjižničarstvo* usmena povijest i efemerna građa dva su vrlo značajna, ali često zanemarena izvora za istraživanje lokalne povijesti. Kroz intervju osobne povijesti ostaje zabilježeno iskustvo običnih, svakodnevnih ljudi i inače lako moguće zanemarenih

skupina, radničke klase i manjinskih zajednica. U časopisima je predstavljeno nekoliko takvih projekata: spomenuta Knjižnica Podsused sudjeluje u projektu „Topoteka Podsused“, platformi koja omogućuje pristup i obradu digitalizirane arhivske građe u privatnom vlasništvu; knjižničarke Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica u sklopu EU-projekta „Potrubi za knjigu“ bilježile su i pripremale za tisak kazivanja 50-ak osoba i njihova sjećanja na djetinjstvo, običaje i tradiciju. Koprivnička Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ uključila se u vrlo izazovan projekt „Europeana 1914. – 1918.“ kojim se nastoji prikupiti najveća digitalna zbirka o Prvom svjetskom ratu. Knjižnicu su posjetila 33 kazivača čije su priče postale dostupne na mrežnim stranicama, a brojni prikupljeni predmeti skenirani su i tehnički obrađeni. Prikupljena građa može se koristiti za znanstvena istraživanja, istraživanja o obiteljskoj povijesti, a najavljuje se i prezentacija na virtualnoj izložbi. Građani su se rado odazvali pozivu za posudbu osobnih i obiteljskih molitvenika za izložbu „Kruh nebeski“ koju su zajednički pripremale požeška Gradska knjižnica i Gradski muzej: i tako su ispričane intimne priče osobne i obiteljske povijesti.

- Uključivanje pojedinaca i zajednice u nabavu građe. Gradska knjižnica Bakar otkupila je četiri originalna crteža Vladimira Kirina s motivima Bakra sredstvima Knjižnice, ali i privatnim sredstvima; razglednice u Zavičajnu zbirku Gradske knjižnice i čitaonice Novi Marof pristihu donacijom zajednice, i zahvaljujući pojedincu, kolekcionaru koji je obilazio sajmove po Europi.

Iako zamišljene kao aktivnosti kojima će se obogatiti turistička ponuda, autorice, djelatnice knjižnica Narode knjižnice Virje i Knjižnice i čitaonice grada Preloga ističu da te aktivnosti daju dodanu vrijednost samoj zajednici i povezuju knjižnicu sa zajednicom. Naime preloška knjižnica, u suradnji s drugim kulturnim ustanovama, razvija virtualni lov na blago s nekoliko tematski različitih ruta, a u suradnji s udrugom za mlade pokrenut je etno, književni i likovni prvi i tada jedini festival „LegenDra“ posvećen zaboravljenim dravskim legendama i mitskim bićima koje obitavaju uz tu rijeku. Knjižničari u Virju su pak završivši program „Interpret Europe“, postali certificirani interpretacijski vodiči i osmislili dvije kratke interaktivne rute obilaska centra: „Slatku priču o četiri kolača“ koja zapravo progovara o životu Virja i „Veliki ljudi malog mjesta“. U Virju su postavljene i klupe pričalice, klupe s umetnutim pričama u naslonu, koje iako prvotno namijenjene djeci, mogu poslužiti i za prezentiranje drugih informativnih sadržaja. S obzirom na to da je sadašnja knjižnica Virje smještena u nekadašnjoj školskoj zgradi gdje je Đuro Sudeta kratko radio kao učitelj, knjižničari oživljavaju povijest, pa se posjetitelji u društvu tog pjesnika i preporoditelja Ferde Rusana mogu okušati u pisanju perom i tintom.

U nekoliko su priloga predstavljene izložbe: u časopisu *Kontekst* dva su priloga o izložbama koje su se održavale u Gradskoj knjižnici i čitaonici „Metel Ožegović“ i njenom ogranku Banfica; u časopisu *Svezak* dva su priloga o stalnoj izložbi u Gradskoj knjižnici i čitaonici Virovitica i prigodnoj izložbi u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ Bjelovar, a jedan je prilog o izložbi u časopisu *Knjižničar/ka*.

Izdavačka je djelatnost također jedna od mogućnosti predstavljanja knjižnične građe i zavičajne baštine. U stvaranje kako tiskanih tako i digitalnih publikacija često su uključena djeca uz knjižničare. Tako je u koprivničkoj Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ nastala digitalna slikovnica „Princeza na kraju svijeta“, a potom i nova, besplatna aplikaciju za djecu „Mitska bića – digitalna priča“ u čijoj su izradi, osim knjižničarki i stručnih suradnika, povjesničara i programera, sudjelovali i mladi glumci amateri koji su snimali naraciju teksta i ambijentalne zvukove. Dva su priloga o slikovnicama čije su autorice ujedno i knjižničarke: one s Dječjeg odjela bjelovarske Narodne knjižnice „Petar Preradović“ ujedno su i autorice taktilne „Gledam, slušam i osjećam Bjelovar“, a knjižničarke iz Hrvatske čitaonice sela Kuti ujedno su i autorice slikovnice o toj knjižnici, „Sretna kuća“. U izdanju Hrvatskog knjižničarskog društva i Knjižničarskog društva Krapinsko-zagorske županije objavljen je zbornik *Vilinsko igrišće: hrvatske bajke, priče, legende i vjerovanja* koji je plod zalaganja knjižničara, nastavnika, učenika, kazivača za očuvanje priča i vjerovanja naših predaka.

Stalne priloge o zavičajnom nakladništvu imaju časopisi *Svezak* i *Kontekst* koji još ima i rubriku o odabranim izdanjima iz struke. U drugim časopisima ponekad izlaze prilozi o bibliografijama i nakladničkoj djelatnosti. Međutim tek je jedan prilog posvećen isključivo baštinskom projektu. Riječ je o devetogodišnjom projektu „Wiki-dveri“, o baštini zaprešićanskog kraja, koji je pokrenula zaprešićanska Gradska knjižnica „Ante Kovačića“ u suradnji s osnovnom školom.

Visokoškolske i specijalne knjižnice

Tek je jedna visokoškolska knjižnica, Sveučilišna knjižnica Rijeka, predstavila svoje popularizacijske aktivnosti, u časopisu *Knjižničar/ka*. To su prigodne i stalne izložbe, izdavački projekti pretisaka starih knjiga te „Colloquia Fluminensia – razgovori s baštinom“, ciklus predavanja o riječkim temama namijenjen i široj publici.

Školske knjižnice (osnovne i srednje škole)

U osnovnim i srednjim školama provode se brojni projekti koji za cilj imaju informacijsko opismenjivanje učenika, razvijanje digitalne pismenosti, poticanje čitanja, suradničke kulture, socijalne osjetljivosti, razvijanje kreativnosti i likovnog izražavanja, interkurikularno povezivanje. Ti projekti često tematiziraju lokalnu ili regionalnu baštinu pa je, uz spomenute ciljeve, navedena i želja za očuvanjem baštine.

Česti su prilozi o dugotrajnijim istraživačkim projektima koji se provode u osnovnim i srednjim školama koji obično započinju u školskoj knjižnici radio-nicama informacijske pismenosti, nastavljaju se terenskim istraživanjem (posjet baštinskoj ustanovi, razgovori s kazivačima), a realiziraju se kao virtualni sadržaji, izložbe ili proizvodi. Takvi su srednjoškolski projekti osmišljeni tako da prate i upotpunjuju strukovno usmjerenje škola. Slični istraživački projekti provodili su se i u osnovnim školama. Primjer takvog projekta je onaj osječke Ugostiteljsko-turističke škole. Učenici su izradili edukacijske postere i promocijski film o I. M. Divaldu, prvom svjetovnom tiskaru iz 18. stoljeća te postavili spomen ploču s opisom i QR-kodom (koji je i na engleskom jeziku) na kuću u kojoj je djelovala tiskara, a Turističkoj zajednici grada Osijeka predložili uređenje tiskare koja bi postala mjesto za druga kulturna događanja i mjesto izvanučioničke nastave.

Osim povijesnih i kulturnih tema mnoge su školske aktivnosti usmjerene u njegovanje zavičajnog govora, literarne i književne baštine.

Nakon provedene analize moguće je zaključiti da najveći broj priloga o aktivnostima knjižnica donosi časopis *Svezak* koji ima 13 objavljenih priloga o aktivnostima narodnih knjižnica i 12 priloga o školskim knjižnicama. Slijedi časopis *Knjižničar/ka* koji ima 16 priloga, od toga sedam o aktivnostima školskih knjižnica, pet visokoškolskih te dva priloga o aktivnostima narodnih knjižnica. O aktivnostima narodnih knjižnica pisalo se u jednom prilogu časopisa *Kalibar*, pet je objavljenih priloga u časopisu *Kontekst* i *Novom uvezu*. Časopis *Knjižničarstvo* donosi tri priloga o aktivnostima narodnih knjižnica te dva priloga o aktivnostima školskih knjižnica.

3.2.4. Obavijesti i prikazi konferencija, seminara i drugih formalnih oblika stručnog usavršavanja

Prikazi znanstvenih i stručnih skupova najzastupljeniji su u *Novom uvezu* s 19 priloga i *Svesku* s osam priloga.

U *Novom uvezu* redovito se, a u ostalim časopisima povremeno, obavještavalo o festivalima digitalizacijskih projekata, o seminarima Arhivi, knjižnice, muzeji te o stručnim skupovima povodom obljetnica Hrvatskog arhiva weba. Na tim su se okupljanjima prikazivali projekti digitalizacije građe, tematski portali nastali suradnjom (naprimjer, portal Glagoljica.hr, Znameniti.hr) te druge teme povezane s digitalizacijom: digitalno obrazovanje, predstavljanje i promocija, autorska prava, interoperabilnost i održivost digitalnih repozitorija. U časopisu *Kontekst* prikaz je još jedne konferencije o digitalizaciji: „Digitalizacija u europskim teološkim knjižnicama“.

U nastavku slijedi pregled priloga koji donose zaključke sa skupova:

- 38. Skupština Hrvatskog knjižničarskog društva (Osijek, 26. do 28. rujna 2012.) – ističe se da se informacijska i obrazovna uloga knjižnica ostvaruje u osiguranju pristupa i trajnom čuvanju digitaliziranih sadržaja, a baštinska i kulturna uloga knjižnice vezana je za registraciju knjižne i knjižnične građe kao pokretnog kulturnog dobra.
- 7. savjetovanje za narodne knjižnice (Šibenik, 16. do 19. rujna 2009.) – naglasak je na zavičajnim zbirkama koje su važan dio kulturnog identiteta zajednice i stoga se treba posebno posvetiti digitalizaciji zbirke, dovoljnom broju osoblja i prostora za izgradnju i očuvanje.
- okrugli stol „Potencijali razvitka manjih mjesta i gradova promicanjem knjige i čitanja“. (Prelog, 10. lipnja 2022.) – ističe se da knjižnice trebaju djelovati s ostalim dionicima društvenog života, negovati lokalnu kulturu, osvijestiti i učiniti dostupnom kulturnu baštinu i zavičajnu građu, a knjižničarima omogućiti edukaciju iz specifičnih područja ekonomije, financija i kulturnog menadžmenta.

Također, nekoliko priloga izvještava o održanim skupovima iz materijalnog i organizacijskog vida zaštite knjige: „Solidarnost u kulturi: zaštita kulturne baštine u kriznim uvjetima“ (online, 18. do 20. ožujka 2021.) kao odgovor na pandemiju koronavirusa i potresa te skup „Skriveni svijet starih knjiga“ (Zagreb, 29. svibnja 2018.). O baštini se raspravljalo i na drugim okupljanjima: tema „Proljetne škole školskih knjižničara“ (Crikvenica, 12. do 15. svibnja 1999.) bila je školska baština; stručni skup „Nakladništvo u baštinskim ustanovama kao prilog njegovanju zavičajnosti“ (Šibenik, 24. i 25. svibnja 2018.); na Savjetovanju za narodne knjižnice „Hrvatske narodne knjižnice u svjetlu IFLA-inih smjernica“ (Split, 2. i 3. lipnja 2003.) otvorena je nova tema knjižnica u kulturnom turizmu. Valja istaknuti i prilog o međunarodnoj BAM konferenciji koju organizira Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Mostar, 28. i 29. listopada 2016.) i njezinim zaključcima vezanim za zaštitu i očuvanje baštine, kritičkom propitivanju nasljeđa te o važnosti baštinskih sadržaja u svakodnevnom životu zajednice.

3.2.5. *Razno*

Broj 10 časopisa *Svezak* iz 2008. godine posvećen je zanimanju knjižničara – u jednom od priloga, autorica, nadovezujući se na Gormana koji u trajne vrijednosti knjižničarske struke ubraja očuvanje pisane baštine i razvijanje demokracije, ističe kako knjižničari u odabiru, prosuđivanju i prikazivanju građe trebaju surađivati s pojedincima i organizacijama iz zajednice, s obzirom na to da je to zadaća koja traži veliku odgovornost, oprez i znanje. Upravo je očuvanje baštine zauzelo prvo od pet mjesta kao aktivnosti u kojima su knjižnice izvrsne – tako su se izjasni-

li hrvatski knjižničari u globalnoj raspravi „IFLA Global Vision“. Taj je prilog objavljen u časopisu *Knjižničar/ka*.

U časopisu *Knjižničarstvo* jedan je prilog posvećen važnosti edukacije korisnika o zaštiti knjižne građe koja se odnosi na pravilno rukovanje prilikom korištenja, čuvanje u primjerenim uvjetima, zaštitu građe od potencijalnih uzročnika.

U prilogu *Novog uveza* povodom međunarodnog simpozija „Muzej(i) i književnost(i)“, raspravlja se o raznovrsnim i mnogobrojnim mogućnostima muzealizacije literarne i književne baštine. U istom je časopisu predstavljen projekt Erasmus+ programa, „TRACE“ koji provodi Nacionalna i sveučilišna knjižnica, a kojim se nastoji približiti europska kulturna baština kroz tradicionalne dječje priče, a time nematerijalne kulturne baštine. Jedan od načina očuvanja te baštine jest usmeno pripovijedanje, o čemu se pisalo u časopisu *Svezak*. U broju iz 2010. godine istog časopisa nalazi se osvrt na *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*, tada već aktualan pet godina. *Pravilnikom* se uređuje administrativna, kurativna i preventivna zaštita. Autorica zaključuje, iz usmene predaje, da malo knjižničara prijavljuje građu za koju se pretpostavlja da ima status kulturnog dobra te traži moguće razloge: preopterećenje knjižničara, neposjedovanje građe, nedovoljno kriterija za identifikaciju građe.

3.3. Zaključno o provedenom istraživanju

U istraživanju je utvrđeno da su u svim promatranim časopisima – njih šest zastupljene baštinske teme. Vezano za tematsku zastupljenost, rezultati pokazuju da 18 priloga ulazi u kategoriju Opisi vrijednih zbirki, legata, knjižnica. Stručna obrada građe. Zatim, 27 priloga govori o digitalizaciji građe, virtualnim izložbama i digitalnim knjižnicama. 55 priloga posvećeno je promociji, prezentaciji i komuniciranju baštine te suradnji sa zajednicom pri tim aktivnostima, a 34 priloga donose obavijesti i prikaze konferencija, seminara i drugih formalnih oblika stručnog usavršavanja povezanih s baštinom. Naposljetku u osam se radova donose razne obavijesti i prikazi vezani za zanimanje knjižničara, edukaciju, raznovrsne i mnogobrojne mogućnosti muzealizacije literarne i književne baštine, pojedine projekte kojima se predstavlja baština itd.

4. Zaključak

Jedna od zadaća knjižnica jest odabir, očuvanje, komuniciranje i osvješćivanje o važnosti baštine, što potvrđuju brojni primjeri iz prakse predstavljeni u istraživanim časopisima. Knjižnice su posebno ponosne na građu koja bilježi lokalnu/regionalnu povijest, umjetnost i kulturu koja je često okupljena u zavičajnim zbirkama. Radovi o digitalizaciji takve građe pokazuju da su knjižničari prepoznali

nove mogućnosti koje donosi digitalizacija: širu dostupnost građe, stvaranje digitalnih zbirki i postavljanje virtualnih izložbi. Digitalizacija se smatra jednim od načina ostvarivanja društvene i kulturne uloge knjižnica. No kao što pokazuje praksa predstavljena u istraživanim časopisima, knjižnice se ne ograničavaju samo na predstavljanje svoje građe kroz virtualne izložbe i izložbe, već nastoje obuhvatiti sve pojavnosti baštine u svojoj neposrednoj okolini, lokalnom kraju: nastoje „oživjeti“ baštinu prakticirajući i prenoseći stare zanate i vještine, potaknuti lokalnu zajednicu na aktivno sudjelovanje kroz manifestacije i radionice i zabilježiti intimne priče i predmete običnih, svakodnevnih ljudi koji upotpunjuju prikaz zavičaja. Knjižnice nastoje odgovoriti na potrebe cijele zajednice i ponuditi kulturni sadržaj koji često tematizira i popularizira zavičajnu baštinu, a u kreiranje i izvođenje takvih programa uključiti pojedince i ustanove iz zajednice. Školski su knjižničari također česti partneri u provođenju baštinskih projekata te je mnogo primjera aktivnosti njegovanja zavičajnosti od početaka školovanja. Također, iako se poimanje zaštite baštine proširilo, zaštititi baštine često se pristupa s materijalnog i organizacijskog vida zaštite. Te su teme, osim digitalizacije, zastupljene na skupovima o zaštiti baštine, izuzevši međunarodnu BAM konferenciju održanu 2016. godine u susjednoj Bosni i Hercegovini na kojoj su otvorena pitanja o kritičkom propitivanju baštine. Osim toga baština je zastupljena u promišljanju nove uloge knjižnica u kulturnom turizmu, i njegovanju baštine kroz nakladništvo. Ipak, za potpuno razumijevanje društvenih, kulturnih, pa i ekonomskih potencijala baštine, potrebno je educirati širu javnost i nadopuniti postojeća znanja knjižničara kako bi osnažili uključivanje baštinskih zajednica u procese identificiranja i interpretiranja baštine. Na tom tragu poželjno je istražiti stavove knjižničara o posjedovanju/neposjedovanju kompetencija za rad s baštinskom građom.

LITERATURA

- Baker, K. (2013). Cultural heritage within digital information contexts. U: *Information literacy and cultural heritage: developing a model for lifelong learning* (str. 41–70). Chandos Publishing. doi.org/10.1016/B978-1-84334-720-0.50002-7
- Domšić, L. (2018). *Participativna interpretacija baštine i društveni učinci na mlade: doktorski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10038/>
- Faletar Tanacković, S. i T. Aparac-Jelušić (2010). Ishodišta za proučavanje međudnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. *Libellarium* 3, 2: 183–206. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/77793>.
- Horvat, A. (2008). Knjižničarske vrijednosti. *Svezak* 10: 9–10. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: https://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak10/svezak_10_2008.pdf

- Horvat, A. (2012). Digitalizacija i knjižnice. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2: 17–27. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: https://izdanja.hkdrustvo.hr/VBH-arhiva/vbh_55_2_horvat.pdf
- Horvat, I. i D. Hasenay (2020). Interpretacija pisane baštine – potrebna znanja informacijskih stručnjaka. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 63, 1/2: 389–409. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/804/695>
- ICOMOS (1964). *International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (The Venice Charter)*. ICOMOS. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_e.pdf
- ICOMOS (2008). *The ICOMOS charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites*. [citirano: 2024–12–20]. Dostupno na: http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf
- IFLA (s.a.). Cultural heritage guidelines and standards. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/cultural-heritage-guidelines-and-standards/>
- Jelinčić, D. A. i I. Zović (2012). Knjižnice u turizmu: shhhh, quiet please! Nein, herzlich willkommen! Si accomodi!. *Liburna* 1, 1: 37–47. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/118643>
- Katić i sur. (2007). Katić, T.; S. Klarin; D. Seiter-Šverko; A. Obhodaš i D. Bukovac (2007). Smjernice za odabir grade za digitalizaciju: radna verzija. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. [citirano: 2023–12–20]. Dostupno na https://bib.irb.hr/datoteka/590089.smjernice_odabir.pdf
- Krpan Smiljanec, M. (2017). Lokalna povijest – temelj izgradnje zavičajne zbirke. *Knjižničarstvo* 21, 1/2: 51–66. [citirano 2024–2–20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239626>
- Krtalić, M., D. Hasenay i T. Aparac-Jelušić (2011). Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 1/2: 1–36. [citirano 2023–12–20]. Dostupno na: https://izdanja.hkdrustvo.hr/VBH-arhiva/vbh_54_1-2_krtalic_hasenay_aparac-jelusic.pdf
- Lemić, V. i K. Kuzman Šlogar (2019). Tematski portali Znameniti.hr i EminentPeople.eu – izazovi i perspektive virtualnoga umrežavanja digitalnih repozitorija. *Studia lexicographica* 13, 24: 173–189. doi.org/10.33604/sl.13.24.6
- Mauro, I. i A. Štimac (2023). Izazovi digitalizacije Zaštićenog fonda dječje knjige u svjetlu autorskog prava. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske* 66, 1: 261–278. doi.org/10.30754/vbh.66.1.1047
- Petrušić, R. i S. Pigac Ljubi (2011). Portal digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa. *Kemija u industriji* 60, 1: 24–26. [citirano 2023–12–20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/94638>

- Seiter-Šverko, D. (2012). Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt "Hrvatska kulturna baština". *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2: 5–15. [citirano 2023–12–25]. Dostupno na: https://izdanja.hkdrustvo.hr/VBH-arhiva/vbh_55_2_sverko.pdf
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. New York: Routledge.
- Stublić, H. i Ž. Vujić (2012). Oblici knjižne baštine i njihovo prezentiranje na izložbama. *Muzeologija* 48, 49: 31–37. [citirano 2023–12–20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/111780>
- Tadić, K. (1994). *Rad u knjižnici*. Opatija: Naklada Benja.
- Tica, M. (2017). *Izložba u knjižnici: priručnik za predstavljanje baštine*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- Tilden, H. (1957). *Interpreting our heritage*. University of North Carolina Press.
- Tošić-Grlač, S. (2010). Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. U: *Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu: stručni kadrovi u turizmu i sportu: zbornik radova*. (str. 307–314). Čakovec: Međimursko veleučilište u Čakovcu. [citirano 2023–12–26]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/55005>
- UNESCO (1954). *Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict (The Hague Convention)*. Hague: UNESCO. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention>
- UNESCO (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Paris: UNESCO. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-562-4.pdf>
- UNESCO (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris: UNESCO. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>
- UNESCO (2005). *Convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions*. Paris: UNESCO. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf>
- UNESCO (s. a.). *Memory of the world: about the programme*. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/memory-world/about?hub=1081>
- Vijeće Europe (2005). *Framework convention on the value of cultural heritage for society (Faro Convention)*. Faro: Council of Europe. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/199>
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2021). *Narodne novine* 111/2021. [citirano 2024–12–11]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_111_1941.html

